

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ВИРОБНИЦТВА У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Е. А. ЩЕРБАК
*Науково-дослідний центр
"Запорізька агропромпродуктивність"*

Проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку олійно-жирового виробництва у Запорізькій області.

Постановка проблеми. Олійно-жирова промисловість України – одна з провідних галузей харчової промисловості, яка є структурним підкомплексом АПК і являє собою досить економічно розвинену, сформовану, постійно функціонуючу систему.

Стратегічне значення олійного виробництва в Україні підтверджує його перспективність. Олійно-жирова промисловість займає одне з провідних місць у формуванні внутрішнього ринку продовольства та структурі валютних надходжень, є однією з бюджетоформуючих галузей. У структурі експорту продовольчих товарів продукції олійно-жирової промисловості належить понад 30 %, а в загальних обсягах аграрної продукції – близько 14 [1]. Наша держава займає провідні позиції на світовому ринку з виробництва соняшникової олії. Водночас вона є лідером і з її експорту: у 2011/2012 МР на світовий ринок експортовано 3,263 млн т соняшникової олії, або 65 % від обсягів її світового експорту, 49317 т соєвої олії; сума валютних надходжень становила 3,614 млн доларів США [2].

Завдяки ефективній протекціоністській політиці з боку держави олійно-жирова промисловість швидко вийшла з кризового стану, який переживала у 1997 – 1998 рр. Щорічно збільшується виробництво олійних культур, зростають переробні потужності підприємств. У 2012 р. вони досягли 9,75 млн т, в перспективі загальні потужності з переробки насіння олійних культур до кінця 2013 р. перевищать 13 млн т/рік: у грудні 2012 р. в Україні почали виробляти нерафіновану соняшникову олію два нових підприємства загальною потужністю 383 тис. т/рік; крім того, у 2013 р. заплановано освоєння нових виробничих потужностей п'яти переробних підприємств загальним обсягом переробки насіння олійних культур 1912 тис. т/рік, також буде збудовано новий спеціалізований завод з переробки сої потужністю 220 тис. т/рік) [2].

Значні переробні потужності олійно-жирових підприємств галузі потребують першочергового вирішення завдань стабільного та максимального їх завантаження сировиною, оскільки це буде визначати ефективність використання устаткування і ресурсів. Тому виникає потреба у поглибленому дослідженні подальшого розвитку олійного виробництва й удосконаленні механізмів його державного регулювання в нових умовах господарювання.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Вирішення проблем державного регулювання і подальшого розвитку олійного виробництва привертало й продовжує привертати увагу багатьох дослідників, серед яких: О. М. Іваницька, М. Х. Корецький, О. Г. Мордвінов, П. Т. Саблук, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин. Визначенню напрямів удосконалення механізму державного регулювання та інноваційно-інвестиційної політики розвитку олійного виробництва присвячені роботи С. І. Таршина [3, 4]. Розробці науково обґрунтованих напрямів і практичних рекомендацій з розвитку інноваційної діяльності підприємств олійно-жирового підкомплексу АПК, узагальненню теоретичних засад інноваційної діяльності підприємств з урахуванням сучасних умов господарювання в Україні, визначенню сутності та специфіки інноваційного розвитку підприємств як чинника підвищення ефективності олійно-жирового виробництва присвячена дисертаційна робота І. В. Драган [5].

Водночас, теоретико-методологічні, методичні та практичні питання розміщення, розвитку та підвищення ефективності функціонування олійно-жирової промисловості в ринкових умовах ще не повною мірою досліджені, особливо в регіонах її спеціалізації.

Мета статті – аналіз сучасного стану олійно-жирової промисловості України, зокрема Запорізької області, його оцінка, пошук рішень для подальшого розвитку галузі.

Викладення основного матеріалу. Харчова промисловість – одна з провідних структуроформуючих галузей не лише агропромислового і промислового комплексів, а й усього народного господарства України. Серед інших країн світу Україна має найбільш сприятливий природний, людський, геополітичний і ресурсний потенціал для розвитку харчової промисловості, раціональне використання якого забезпечило б їй провідне місце на світовому й регіональних продовольчих ринках.

Олійно-жировий комплекс України є однією з найбільших галузей харчової промисловості, на яку припадає до 10 % усієї виробленої продукції. Нині олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де завдяки запровадженню економічних заходів регулювання ринку встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва і внутрішнього споживача.

Слід зазначити, що природо-ресурсний потенціал повністю задовольняє потребу в природних ресурсах, потрібних для безперервного функціонування структурних елементів олійно-жирової промисловості, а саме: родючими ґрунтами (великомасштабним ґрунтовим обстеженням на території країни виявлено близько 650 видів ґрунтів; ця різноманітність вкладається в чітку систему небагатьох ґрунтових типів, підтипів та агрономічних груп), достатніми водними ресурсами (річкова система України дуже насичена) та сприятливими кліматичними умовами [7]. Також олійно-жировий комплекс достатньо забезпечений трудовими ресурсами, що становлять основу виробничої діяльності заводів та комбінатів, але існує потреба у підвищенні рівня кваліфікації працівників, зайнятих у сфері олійно-жирової промисловості України [1].

З метою визначення рівня розвитку галузі слід провести аналіз виробництва насіння олійних культур та продуктів їх переробки. Найбільш поширеними олійними культурами в Україні є соняшник, соя, ріпак, льон, гірчиця. Україна – один з основних світових виробників насіння соняшнику. Природно-кліматичні умови дозволяють вирощувати соняшник практично на всій території. Соняшник – теплолюбна і посухостійка культура, кращими ґрунтами для соняшнику є типові чорноземи, темно-каштанові, сірі лісові суглинки та перегнійно-карбонатні. Отже, найсприятливіші умови для вирощування соняшнику у степовій і частково лісостеповій природних зонах. Найбільші посіви соняшнику у 2012 р. були в Дніпропетровській, Запорізькій, Донецькій, Кіровоградській, Харківській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях.

Соя – друга білково-олійна культура, що містить 20 – 28 % олії, яка за якістю не поступається соняшниковій. Це тепло- і вологолюбна рослина, якій потрібно до 200 днів вегетаційного періоду, супіщані й суглинкові чорноземи. Найбільші її посіви в Полтавській, Кіровоградській, Хмельницькій, Київській, Вінницькій, Черкаській та Херсонській областях. У Вінницькій, Хмельницькій, Львівській, Тернопільській, Черкаській, Чернігівській та Київській областях за підсумками 2012 р. були зосереджені найбільші посівні площі ріпаку [1, 6].

Соняшник залишається домінуючою культурою у вирощуванні і переробці олійних культур. У загальній їх структурі в цілому в Україні та Запорізькій області у 2012 р. площі соняшнику становили відповідно 71,1 і 95,1 %, сої – 19,8 і 1,4 %, ріпаку – 7,7 і 1,3 %.

Досліджуючи динаміку посівних площ олійних культур за роками, спостерігаємо збільшення посівів соняшнику та сої. Так, зібрана площа соняшнику в Україні та Запорізькій області у 2012 р. становила 5081,7 та 595,1 тис. га, що порівняно з 2009 р. відповідно становить 121,2 та 107,1 %. Значно збільшилась зібрана площа сої у 2012 р. порівняно з 2009 р. В Україні цей показник становив 1412,43 тис. га, що у 2,3 раза більше, ніж у 2009 р., у Запорізькій області відповідно 8,71 тис. га, або 150,2 % до 2009 р. Стосовно ріпаку, то за чотири роки його посівні площі значно скоротились: в Україні у 2012 р. ріпак було зібрано з площі 547,01 тис. га, що в 1,8 раза менше, ніж у 2009 р. (1013,6 тис. га), у Запорізькій області – з 8,31 тис. га, що в 2,5 раза менше, ніж у 2009 р. (20,5 тис. га).

Для визначення рівня розвитку олійно-жирової галузі слід проаналізувати виробництво насіння олійних культур за обсягом.

Згідно з даними Держстату України, виробництво насіння соняшнику у 2012 р. збільшилось порівняно з 2009 р. за рахунок збільшення збиральних площ на 21,2 % та урожайності на 8,6 %. Валовий збір насіння соняшнику за підсумками 2012 р. становив 8387,1 тис. т, що на 31,9 % вище від урожаю 2009 р.

Виробництво насіння ріпаку у 2012 р. скоротилося порівняно з 2009 р. на 35,7 % і становило 1204,42 тис. т, що зумовлено зменшенням площі збирання на 46 %, хоча середня врожайність даної культури в Україні у 2012 р. на 18,9 % більша, ніж у 2009 р.

Збільшення збиральних площ під насінням сої в Україні під урожай 2012 р. порівняно з 2009 р. і врожайністю даної культури на рівні 17,1 ц/га дозволили отримати валовий збір сої на рівні 2410,22 тис. т, що у 2,3 рази більше, ніж у 2009 р.

Збільшення на 40,2 % (4,54 тис. т) виробництва насіння сої у 2012 р. порівняно з 2009 р. спостерігається і в Запорізькій області, що також зумовлено збільшенням площі збирання на 50,2 %. Зменшення у 2012 р. в Запорізькій області площі збирання ріпаку і його урожайності (70,2 % від 2009 р.) зумовило скорочення його виробництва порівняно з 2009 р. на 71,7 %, валовий збір становив 10,5 тис. т.

У 2012 р. спостерігалось і зменшення обсягів виробництва насіння соняшнику порівняно з 2009 р. на 1,9 %, що викликано зниженням урожайності на 8,7 %, хоча площі збирання збільшено на 7,1 %. Частка валового збору насіння соняшнику в Запорізькій області у загальному виробництві в Україні за 2012 р. становила 8,9 %, ріпаку – 0,9, сої – 0,7 % (табл. 1).

Таблиця 1

Валовий збір насіння олійних культур в Україні та Запорізькій області за роками [6]

Показник	Україна					Запорізька область					Частка області у загальному виробництві 2012 р., %
	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	
<i>Соняшник</i>											
Зібрана площа, тис. га	4192,8	4436,2	4716,6	5081,7	121,2	555,9	535,9	609,4	595,1	107,1	11,7
Валовий збір, тис. т	6360,6	7150,1	8670,5	8387,1	131,9	764,4	837,6	1004,2	750,1	98,1	8,9
Урожайність, ц/га	15,2	16,1	18,4	16,5	108,6	13,8	15,6	16,5	12,6	91,3	x
<i>Ріпак</i>											
Зібрана площа, тис. га	1013,6	846,6	832,74	547,01	54,0	20,5	34,3	10,78	8,31	40,5	1,5
Валовий збір, тис. т	1873,2	1429,3	1437,5	1204,42	64,3	37,1	59,2	15,8	10,5	28,3	0,9
Урожайність, ц/га	18,5	16,9	17,3	22,0	118,9	18,1	17,3	14,6	12,7	70,2	x
<i>Соя</i>											
Зібрана площа, тис. га	622,3	1031,1	1110,33	1412,43	у 2,3 рази	5,8	8,3	8,36	8,71	150,2	0,6
Валовий збір, тис. т	1042,5	1659,4	2264,4	2410,22	у 2,3 рази	11,3	18,0	18,3	15,84	140,2	0,7
Урожайність, ц/га	16,8	16,1	20,4	17,1	101,8	19,4	21,7	21,9	18,2	93,8	x

Переробкою насіння олійних культур в Україні (за даними Держстату) займаються 1200 суб'єктів господарювання. При цьому галузь характеризується досить високою концентрацією виробництва: понад 90 % олії виробляє 51 спеціалізоване підприємство великої та середньої потужності.

Олієдобувне виробництво Запорізької області нині представлено трьома екстракційними (Пологівський ОЕЗ, Запорізький ОЖК та Мелітопольський ОЕЗ) та трьома пресовими заводами (ТОВ "Агропронвест-08", компанії "Система" та "Радуга"). У 2009 – 2012 рр. кількість спеціалізованих підприємств з переробки насіння олійних культур збільшилась у 2 рази: у 2009 р. їх налічувалось три, у 2012 р. – чотири, у 2011 – 2012 рр. – шість. Також переробкою олієнасіння в області, за даними обласного управління статистики, займаються 72 переробних цехи малої потужності та олійниці.

Основною олійною сировиною, що переробляється, традиційно для України є насіння соняшнику (у 2012 р. обсяги його переробки в Україні і Запорізькій області становили відповідно 95,5 та 93,9 % від загального обсягу переробки насіння олійних культур).

За підсумками 2012 р., олійно-жировими підприємствами України та Запорізької області перероблено відповідно 8820019 і 1463044 т насіння олійних культур (16,6 % від обсягу по Україні), це на 34,2 та 75,7 % більше порівняно з 2009 р. Обсяги переробки насіння соняшнику становили 8419054 і 1373565 т (16,3 % від обсягу по Україні), що порівняно з 2009 р. становило 132,9 та 169,9 %. Значно збільшено й обсяги переробки таких видів олієнасіння, як соя (по Україні – на 70,9 % і Запорізькій області – у 3,9 рази), льон (по Україні на 91,6 %) та гірчиця (на 32,4 %). Проте спостерігається значне зниження обсягів переробки ріпаку (у 2012 р. вони становили проти 2009 р. 35,2 %). Олійно-жирові підприємства Запорізької області переробкою насіння ріпаку, льону та гірчиці у 2012 р. не займалися (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги переробки насіння олійних культур в Україні та Запорізькій області за роками, т [2]

Показники	Україна					Запорізька область					Частка області у загальному виробництві, % (2012)
	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	
Соняшник	6335119	6734730	7211193	8419054	132,9	808507	930729	1322441	1373565	169,9	16,3
Соя	227205	381432	306599	388401	170,9	23119	45647	77004	89479	у 3,9 рази	23,0
Ріпак	4004	2287	26023	1411	35,2	1056	-	4400	-	-	-
Льон	4012	1662	8144	7686	191,6	-	-	-	-	-	-
Гірчиця	2618	3812	3052	3467	132,4	-	-	-	-	-	-
Разом	6572958	7123923	7211193	8820019	134,2	832682	976376	1403845	1463044	175,7	16,6

Обсяг виробленої олії – основний результат роботи олієдобувних підприємств. У 2012 р. нерафінованої олії, за даними Держстату, було вироблено в Україні та Запорізькій області відповідно 3711313 та 597444 т, що на 34,2 та 68,4 % більше порівняно з 2009 р. Виробництво нерафінованої соняшникової олії в Україні та Запорізькій області становило 3631741 і 583292 т, або відповідно 133,3 та 167,4 % порівняно з обсягами 2009 р. Частка Запорізької області у загальних обсягах виробництва нерафінованої олії, в тому числі соняшникової, становить 16,1 % (табл. 3.)

**Показники виробництва нерафінованої олії в Україні та Запорізькій області
за роками, т [2]**

Показник	Україна					Запорізька область					Частка області у загальному виробництві, % (2012)
	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	
Нерафінована олія	2766356	3004345	3243815	3711313	134,2	354807	409719	569547	597444	168,4	16,1
У т. ч. соняшникова	2724050	2938238	3174162	3631741	133,3	348467	402298	555699	583292	167,4	16,1

За результатами роботи 2012 р. 97,8 % від усієї виробленої в Україні нерафінованої олії припадає на долю спеціалізованих олієдобувних підприємств (у Запорізькій області цей показник становить 98,6 %).

Аналізуючи показники роботи підприємств, можна зробити висновок, що протягом чотирьох років вони продовжували нарощувати обсяги виробництва продукції. Так, у Запорізькій області виробництво нерафінованої соняшникової олії збільшилось на 69,5 % (в Україні – на 33,7 %), шроту (макухи) – на 77,5 (в Україні – на 36,4 %), фосфатидного концентрату – на 38,1 (в Україні відповідно – на 32,7 %). Разом з тим у Запорізькій області спостерігається зменшення обсягів виробництва рафінованої олії (до 2009 р. – 82,3 %), тоді як в Україні її випуск збільшено на 10,5 %. Спостерігається тенденція до зменшення обсягів випуску фасованої олії у Запорізькій області на 63,1, в Україні – 8,1 %. Частка Запорізької області у загальних обсягах виробництва в Україні нерафінованої олії становить 16,2 %, рафінованої – 13,8, шроту (макухи) – 16,6, фосфатидного концентрату – 63, фасованої олії – 4,3 % (табл. 4).

Таблиця 4

Загальні показники виробництва продукції спеціалізованими олієдобувними підприємствами України та Запорізької області за роками, т [2]

Показники	Україна					Запорізька область					Частка області у загальному виробництві, % (2012)
	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	
Нерафінована олія	2714322	2933560	3084430	3629106	133,7	347594	401387	560906	589231	169,5	16,2
Рафінована олія	537294	559480	592188	593729	110,5	99375	98361	100902	81796	82,3	13,8
Шрот (макуха)	2698035	2958092	3179177	3678782	136,4	343273	394668	561820	609350	177,5	16,6
Фосфатидний концентрат	5036	5770	7034	6683	132,7	3047	3476	4612	4207	138,1	63,0
Фасована олія	310007	313789	336225	284749	91,9	33058	36380	27028	12202	36,9	4,3

Зростання обсягів виробництва олії у 2009 – 2012 рр. пояснюється постійним підвищенням попиту на олію не лише як на експортовану продукцію, а і як на харчовий та технічний продукт внутрішнього ринку.

Відповідно до даних, наведених в табл. 2 і 3, можна зробити висновок, що олієдобувні підприємства Запорізької області займають значну частку в розподілі галузевого ринку виробників олії в Україні. Найбільшим протягом 2009 – 2012 рр. цей показник був у 2011 р. і становив 18 % (результат введення в дію нових виробничих потужностей на Запорізькому ОЖК та нового підприємства з переробки насіння олійних культур – "Агропроінвест-08") (табл. 5).

Таблиця 5

Частка ринку виробників олії Запорізької області в загальному виробництві по Україні за роками [2]

Виробник	Частка, %			
	2009	2010	2011	2012
Пологівський ОЕЗ (ФОН ЗАСС АГ)	7,4	7,0	6,3	4,7
Запорізький ОЖК (Оптимус – Група Приват)	3,8	5,4	9,9	9,2
Мелітопольський ОЕЗ (ГК «Олком»)	1,2	1,1	1,2	1,2
"Агропроінвест-08"	-	-	0,6	0,7
Компанія "Система"	-	-	-	0,22
РАЗОМ	12,4	13,5	18,0	16,02

Олійно-жирова промисловість – складна галузь харчової індустрії, що складається з взаємопов'язаних виробництв олії, маргарину, жирів (кулінарних, кондитерських, рослинних). Олія може виступати як готова продукція, а також як один з основних компонентів при виробництві маргарину та майонезу, спредів і жирових сумішей.

Аналіз виробництва даних видів продукції дасть можливість найповніше дослідити стан галузі. За даними табл. 6, в Україні у 2012 р. порівняно з 2009 р. спостерігається зменшення обсягів виробництва маргаринової продукції на 8,7 %, фасованої маргаринової продукції – на 21,6, майонезів і соусів – на 1,3, спредів та жирових сумішей – на 26,6, саломасу – на 23,3 %.

У Запорізькій області, на відміну від загальних показників по Україні, обсяги виробництва маргаринової продукції порівняно з 2009 р. збільшились на 2182 т (2,7 %) і становили 83330 т, саломасів – на 3931 т (9,4 %). По інших видах продукції спостерігається зменшення обсягів виробництва: майонезів – на 2142 т (26,7 %), у т. ч. спеціалізованими підприємствами – на 755 т (11,4 %), спредів та жирових сумішей – на 150 т (10,9 %). Виробництво фасованої маргаринової продукції у 2012 р. становило 12329 т, що становить 82,1 % від обсягів 2009 р. (15010 т). Частка Запорізької області у загальних обсягах виробництва маргаринової продукції в Україні становить 25,5 %, фасованої маргаринової продукції – 33,7, майонезів і соусів – 3,6, спредів та жирових сумішей – 2,3, саломасу – 57,2 % (табл. 6).

Таблиця 6

Показники виробництва маргаринової продукції, майонезів та соусів, спредів і жирових сумішей в Україні та Запорізькій області за роками, т [2]

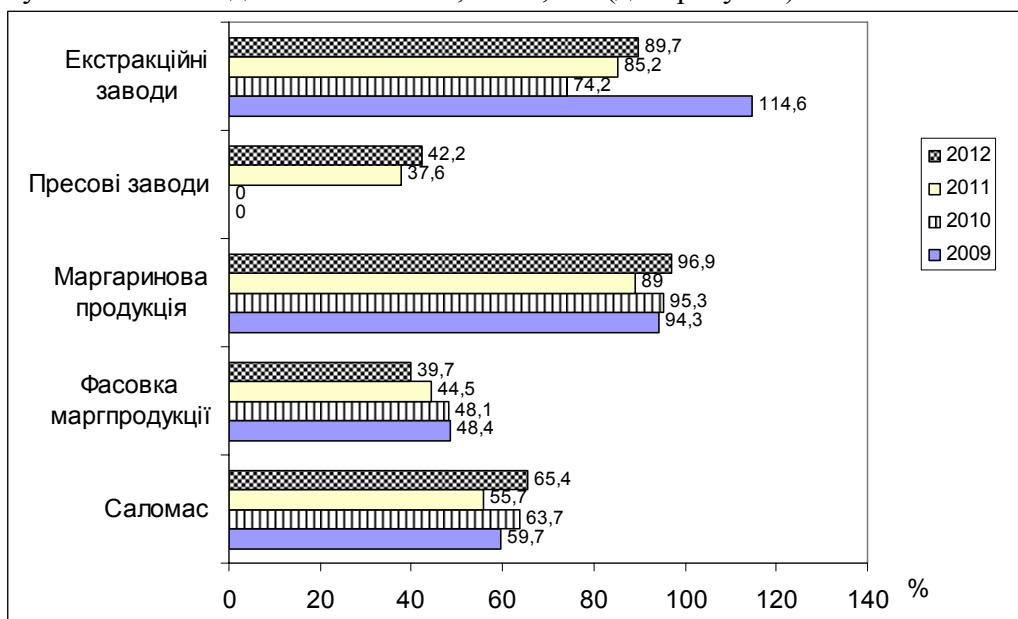
Показники	Україна					Запорізька область					Частка обл. у загальному виробн., % (2012)
	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2009	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Маргаринова продукція	357433	368147	355706	326395	91,3	81148	82040	76473	83330	102,7	25,5
у т. ч. спеціалізованими підприємствами	356690	367441	364502	326300	91,5	81148	82040	76473	83330	102,7	25,5

Продовження табл. 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
фасована маргаринава продукція	46736	41182	35567	36630	78,4	15010	14887	13785	12329	82,1	33,7
Майонези і соуси	163473	161509	163762	161277	98,7	8013	5856	6032	5871	73,3	3,6
у т. ч. спеціалізованими підприємствами	162225	160800	163271	160493	98,7	6626	5585	6032	5871	88,6	3,7
Спреди та жирові суміші	72061	60663	57023	52912	73,4	1375	1247	1632	1225	89,1	2,3
у т.ч. спеціалізованими підприємствами	69039	56670	53299	51956	75,2	1375	1247	1632	1225	89,1	2,3
Саломас (спеціалізованими підприємствами)	104338	102520	97513	80050	76,7	41847	44587	39038	45778	109,4	57,2

Переробку насіння олійних культур можна вважати майже безвідходним виробництвом. Наприклад, отриманий у процесі водної гідратації олії (один з видів рафінування) фосфатидний концентрат має високу біологічну цінність і використовується в хлібопекарській промисловості. Соапсток, який є вихідним продуктом процесу лужної нейтралізації кислот в олії, використовується для виробництва мила. Олія, отримана в процесі екстрагування – витягування олії з макухового крупця або пелюсток за допомогою розчинника, використовується для виробництва оліфи. Як вид альтернативного палива у світі широко використовується гранульоване лушпиння соняшнику. Шрот як цінна біологічна добавка є одним з компонентів для виробництва комбінованих кормів для відгодівлі тварин.

Аналізуючи показники використання виробничих потужностей олійно-жирових підприємств Запорізької області за 2009 – 2012 рр., можна зробити висновок, що протягом чотирьох років цей показник зазнав деяких коливань. Завантаження потужностей екстракційних заводів у 2010 – 2012 рр. було в межах 74,2 – 89,7 % (найвищий показник у 2009 р. – 114,6 %), пресових заводів – 37,6 – 42,2 %. Використання потужностей при виробництві маргаринавої продукції найвищим було у 2012 р. – 96,9 %, найнижчим – у 2011 р. – 89 %. Спостерігається тенденція до зменшення використання потужностей з виробництва фасованої маргаринавої продукції – з 48,4 % у 2009 р. до 39,7 у 2012 р. Серед виробників саломасу показник використання потужностей знаходився в межах 55,7 – 65,4 % (див. рисунок).

Використання виробничих потужностей олійно-жирових підприємств Запорізької області

Одним з напрямів економічного зростання олійно-жирової галузі на сучасному етапі є доведення завантаження вже діючих потужностей до їх раціонального рівня. У 2012 р. середньорічна потужність олійно-жирових підприємств України становила 9,75 млн т, у т. ч. з переробки насіння соняшнику – 8,65 млн т, сої – 1,1 млн т. Потужності з виробництва маргаринової продукції становлять 392,4 тис. т, у т. ч. фасованої – 176,5, майонезів і соусів – 144,3, саломасів – 220,3 тис. т. Рівень використання виробничих потужностей з переробки насіння соняшнику у 2012 р. становив 96,3 %, у т. ч. екстракційних заводів – 101,1, пресових – 73,6 %. Потужності підприємств з переробки сої використано на 35,3 %, у т. ч. екстракційних заводів – на 30,4, пресових – на 44,7 %. Використання потужностей підприємств з виробництва маргаринової продукції становило 65 %, фасованої маргаринової продукції 20,7, саломасу – 36,4, майонезів і соусів – 42,1 % (табл. 7).

Таблиця 7

Виробнича потужність олійно-жирових підприємств України та Запорізької області за 2012 рік та її використання [2]

Вид сировини або продукції	Україна			Запорізька область		
	Середньорічна потужність, тис. т	Перероблено насіння або вироблено продукції, тис. т	Використання потужності, %	Середньорічна потужність, тис. т	Перероблено насіння або вироблено продукції, тис. т	Використання потужності, %
<i>Екстракційні заводи</i>						
Насіння соняшнику	7144,7	7224,8	101,1	1275,7	1285,7	100,8
<i>Пресові заводи</i>						
Насіння соняшнику	1507,8	1110,4	73,6	195,0	62,6	32,1
Разом	8652,5	8335,2	96,3	1470,7	1348,3	91,7
<i>Екстракційні заводи</i>						
Насіння сої	722,5	219,9	30,4	189,0	28,6	15,1
<i>Пресові заводи</i>						
Насіння сої	373,7	167,0	44,7	97,5	60,8	62,4
Разом	1096,2	386,9	35,3	286,5	89,4	31,2
Маргаринова продукція	392,4	255,1	65,0	86,0	83,3	96,9
Фасовка маргаринової продукції	176,5	36,6	20,7	31,0	12,3	39,7
Саломас	220,3	80,1	36,4	70,0	45,8	65,4
Майонези та соуси	114,3	48,1	42,1	9,8	0	-

У найповнішому використанні уже існуючих виробничих потужностей олійно-жирових підприємств України, зокрема і Запорізької області, закладено чималий потенціал розвитку олійно-жирового виробництва.

Дія Закону України "Про внесення змін до деяких законів України", яким встановлене 17-відсоткове експортне мито на насіння соняшнику та внесені зміни про заборону переробки насіння соняшнику за кордоном на давальницьких умовах, дозволяє забезпечити спрямування сировини для переробки на вітчизняні підприємства. Це створило умови для стабільної роботи і дало можливість визначитися з обсягами внутрішнього ринку та можливостями продажу соняшникової олії на зовнішньому ринку. Подальший розвиток олійно-жирової галузі України залежить не тільки від кон'юнктури світового ринку рослинної олії, погодних умов вирощування олійних культур, відповідності світовим аналогам технологій переробки олійної сировини, а й від державної політики щодо виробників та переробників олійної сировини [1].

Висновки. Олійно-жирова промисловість України є однією з провідних в агропромислому комплексі країни. Нині повністю забезпечені потреби внутрішнього ринку в олійній продукції, які становлять 650 тис. т рослинної олії на рік, що дозволяє здійснювати поставки на зовнішні ринки більше 3 млн т олії. Виробнича база підприємств дозволяє переробляти різні види насіння олійних культур: соняшнику, ріпаку, сої, а вкладені інвестиції зумовлюють інвесторів проводити зважену цінову політику відносно олійної сировини, що стимулює їх до вирощування олійних культур. Випереджаюче збільшення переробних потужностей зумовлює жорстку конкуренцію між переробними підприємствами на внутрішньому ринку олійних культур і є чинником підтримки рівня закупівельних цін на олійні культури. Олійний ринок України є одним із перспективних секторів аграрного виробництва. Олійна продукція користується значним попитом на світовому ринку, що зумовлено двома основними чинниками: все більшою переорієнтацією у структурі харчування людей на олії і жири рослинного походження через їх фізіологічні переваги і більш доступні ціни порівняно з тваринними жирами та динамічним зростанням у всьому світі виробництва біодизельного палива на основі рослинних олій на фоні прогресуючого зростання цін на мінеральні енергоресурси та зменшення їх природних запасів.

Олієдобувні підприємства Запорізької області серед лідерів ринку виробників олії (їх частка у загальному виробництві України становить 16,02 %). На долю Запорізької області припадає 25,5 % від загальних обсягів виробництва маргаринової продукції, 33,7 % фасованої маргаринової продукції, 57,2 % виробництва саломасів. Серед лідерів ринку з виробництвом повного циклу (від переробки насіння олійних культур до випуску олії та повністю готового до вживання маргарину) можна виділити ПАТ "Запорізький оліяжиркомбінат". Підприємство постійно нарощує свої виробничі потужності (у 2010 р. введений в дію сучасний олійно-екстракційний цех з переробки насіння соняшнику потужністю 1700 т/добу, що в 3,1 раза збільшило потужність підприємства). Аналіз інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств олійно-жирового підкомплексу АПК свідчить, що основними джерелами інвестицій в інновації були власні кошти. Вони забезпечили помітне зростання обсягів виробництва і підвищення економічної ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств. Визначено, що зростання обсягів виробництва інноваційно активних олійно-жирових підприємств Запорізької області становило в середньому 19,8 %, приріст рівня рентабельності – 6,5 %, продуктивності праці – 45,3 %. Найвищі показники забезпечили технологічні інновації: технологія виробництва екстракційної олії, технологія отримання рослинних фосфоліпідів на ПАТ "Пологівський олійноекстракційний завод" і ПАТ "Запорізький оліяжиркомбінат"; впровадження лінії і технології грануляції макухи на ПАТ "Мелітопольський олійноекстракційний завод".

Для забезпечення перспективного розвитку олійно-жирової промисловості України, зокрема Запорізької області, необхідно провести реструктуризацію сировинної та виробничо-технічної баз галузі, на основі чого підвищити ефективність виробництва, запровадити державне регулювання ринку олійно-жирової продукції з одночасними збереженням і розширенням її експорту для збільшення валютних надходжень.

Список літератури

1. Характеристика олійно-жирового комплексу України. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/275-harakterystyka-oliyno-zhyrovogo-kompleksu-ukrainy>
2. Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації. Показники роботи за 2009 – 2012 роки. – Харків: Український науково-дослідний інститут олії та жирів НААН, 2009 – 2012.
3. Таршин С. І. Державне регулювання розвитку олійного виробництва // Вісник НАДУ. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – № 3.
4. Таршин С. І. Інноваційно-інвестиційна політика розвитку олійного виробництва // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2004. – № 1.

5. Драган І. В. Розвиток інноваційної діяльності підприємств олійно-жирового підкомплексу АПК: Автореф. дис. канд. економ. наук. – Житомир. – 2008.

6. Статистичний бюлетень Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2009 – 2012 роки. – К.: Державна служба статистики України. – 2009 – 2011.

7. Географія головних типів ґрунтів. Ґрунти України. – Режим доступу: <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=437821>

Современное состояние и перспективы развития масложирового производства в Запорожской области

Э. А. Щербак

Научно-исследовательский центр "Запорожагропромпроизводительность"

Проанализировано современное состояние и перспективы развития масложирового производства в Запорожской области.

Current state and prospects of development of oil and fat production Zaporozhye region

E. Scherbak

Zaporizhia Research Center of Agro-industry

The current state and prospects of development of fat and oil production of Zaporozhye region.